

Analiza arhivske ostavštine Dragutina Pavličevića o hrvatskim kućnim zadrugama u požeškom kraju

---

Radonić, Tomislav; Šnajder, Ivica; Matijević, Ivona

Source / Izvornik: **Proceedings of 5th International Conference "Vallis Aurea" focus on reseach and innovation, 2016, 439 - 443**

Conference paper / Rad u zborniku

Publication status / Verzija rada: **Published version / Objavljena verzija rada (izdavačev PDF)**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:112:868148>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-16**

VELEUČILIŠTE U POŽEGI
STUDIA SUPERIORA POSEGANA

Repository / Repozitorij:

[Repository of Polytechnic in Pozega - Polytechnic in Pozega Graduate Thesis Repository](#)

ANALYSIS OF PAST LEGACY DRAGUTIN PAVLICEVIC ON CROATIAN HOUSE COOPERATIVES IN THE POZEGA REGION

ANALIZA ARHIVSKE OSTAVŠTINE DRAGUTINA PAVLIČEVIĆA O HRVATSKIM KUĆNIM ZADRUGAMA U POŽEŠKOM KRAJU

RADONIC, Tomislav; SNAJDER, Ivica & MATIJEVIC, Ivona

Abstract: State Archives Department in Pozega received for permanent preservation, as a gift, written archive legacy Professorpart Dragutin Pavličević Croatian historian, scientific adviser, emeritus scientist. His professional and scientific activity covers the area of Croatian history of the 19th and 20th centuries. We are interested in Croatian domestic unions Pozega end.

Key words: archival legacy, Croatian Cooperative home, Pozega

Sažetak: Državni arhiv Odjel u Požegi primio je na trajno čuvanje, kao poklon, pisanu arhivsku ostavštinu prof.dr.sc. Dragutina Pavličevića hrvatskog povjesničara, znanstvenog savjetnika, zaslužnog znanstvenika (emeritus). Njegova stručna i znanstvena djelatnost obuhvaća područje hrvatske povijesti 19. i 20.stoljeća. Zanimaju nas hrvatske kućne zadruge požškog kraja.

Ključne riječi: arhivska ostavština, hrvatske kućne zadruge, Požega

Authors' data: Tomislav, Radonić, viši predavač, prof. Državni arhiv Odjel u Požegi, Županijska 13, Požega, tradonic@dasb.hr; Ivica, Šnajder, viši predavač, mr.sc., Veleučilište u Požegi, Vukovarska 17, Požega, isnajder@vup.hr; Ivona, Matijević, studentica Veleučilište u Požegi, Slavka Kolara 20, Požega, imatijevic@gmail.com

1. Uvod

Opsežna i plodonosna znanstvena djelatnost prof. dr. sc. Dragutina Pavličevića obuhvaća različita područja hrvatske povijesti 19. i 20. stoljeća, a u sinteznim radovima i cjelokupnu hrvatsku prošlost. Težište njegovih radova je na 19. stoljeću, posebice na drugoj polovici, a prostorno gledano obuhvaća područje Hrvatske i Slavonije. Objavio je 11 samostalnih knjiga, monografija, te uredio više knjiga i zbirki. Sudjelovao je, kao autor pojedinih priloga, u mnogim knjigama i zbornicima. Publicirao je preko stotinu znanstvenih rasprava, od kojih je znatan broj u časopisima s međunarodnom recenzijom, te više od 600 stručnih i znanstvenih članaka. [1] Dr. Pavličević objavio je 1994. godine „Povijest Hrvatske“ prvu sintezu cjelokupne hrvatske povijesti od najstarijih vremena do 1941., a najnovije razdoblje dao je u kronološkom pregledu. Godine 2000. objavio je novo dopunjeno i doručeno izdanje, a 2002. i treće, te 2007. godine četvrto izdanje, a prevedeno je i na poljski i ukrajinski jezik. [2]

2. Rukopisna ostavština

Tijekom 2010., 2011. i 2013. godine Dragutin Pavličević pohranio je na trajno čuvanje svoju arhivsku ostavštinu u Državni arhiv Odjel Arhiva u Požegi. [1] U njegovoj arhivskoj ostavštini koja sadrži između ostalog, stručne i znanstvene radove, posebno mjesto zauzimaju radovi o hrvatskim kućnim/obiteljskim zadrugama I. [2,3] Rezultati njegovih istraživanja su knjige objavljene u Zagrebu 2010. godine, s tim da je rezultat istraživanja objavio u prvoj knjizi o hrvatskim kućnim zadrugama tiskanoj 1989. godine u Zagrebu. Pavličević je nadopunio svoju prvu knjigu, novim istraživačkim saznanjima, a koja prikazuje hrvatske kućne zadruge od 1881. godine do njihova odumiranja. Iz arhivske ostavštine dr. Dragutina Pavličevića vidljivo je kako je za svoja istraživanja o kućnim zadrugama koristio u Državnom arhivu Odjelu u Požegi arhivski fond Kraljevska kotarska oblast u Požegi 1867./1918., a koji se odnosi, u količini od 55 arhivskih kutija, na problematiku hrvatskih kućnih zadruga u požeškom kraju. [4]

3. Osnovni sadržaj i sačuvanost

Problematiku raslojavanja sela i diobe kućnih zadruga kao temeljnoga dotadašnjeg oblika društveno-gospodarskoga života na hrvatskom selu ima svoje primjere u drugoj polovici 19. i početkom 20. stoljeća u požeškom kraju. [7, 8]

Zadruge su bile različite, već prema vremenu u kojem su postojale, prema gospodarskim, geografskim i političkim uvjetima, te prema kraju, narodu i državi u kojoj su egzistirale. No, što je to kućna zadruga? Pavličević navodi: “Kućna zadruga je stara, patrijarhalna ustanova u kojoj živi više obitelji i naraštaja; ravnopravna zajednica života, rada, autarhične proizvodnje i potrošnje na zajedničkom imanju kojom rukovodi demokratski izabran starješina, a upravlja skupština svih odraslih, punopravnih zadrugara.” [2] Dakle, starinski ili patrijarhalni način života podrazumijeva skup od više obitelji, obično rođaka, koji žive u jednoj kući ili

zadruzi. Imaju zajedničkog starješinu i imanje koje kolektivno obrađuju, a njegove plodove također svi uživaju. Kronološka razradba razvoja kućnih zadruga u Hrvatskoj počinje razdobljem neoapsolutističke modernizacije od 1848. do 1860. godine, od ukidanja kmetstva, što je u život sela unijelo suštinske mijene. U tom kontekstu je za razvoj kućnih zadruga od posebnog značenja bio odnos zemaljskih i lokalnih organa vlasti. Zadruga su se osobito razvile na području gdje je vlast imao ban ili u tzv. Civilnoj Hrvatskoj. Razdoblje od 1861. do 1867. godine za razvoj kućnih zadruga bilo je značajno stoga što je Hrvatski sabor nastojao i zakonskim, pa i ustavnim putem razriješiti i ustaliti odnose u zadruzi. To je bilo razdoblje Bachova apsolutizma, pa su se kućne zadruga nastojale uklopiti u nastojanje da obitelj (zadruga) bude osnovna i djelotvorna jedinica tadašnjeg gospodarstva. U nagodbenom razdoblju, od 1868. do 1881. godine, dotad dosta stisnuti i okamenjeni zadružni odnosi (s apsolutnom dominacijom starješine), znatno se liberaliziraju. To se dotiče osobito unutrašnjih odnosa u zadruzi, ali i u procesu dijeljenja zadruga, a što potvrđuju primjeri u požeškom kraju.[4] Nakon Hrvatsko-ugarske nagodbe (1868.) Hrvatski sabor na zasjedanju 1868.-1870. konačno donosi prvi hrvatski zakon o zadrugama. Zakon je bio inspiriran tadašnjim promjenama u zadrugama, pa su se ti unutrašnji odnosi nastojali urediti zakonskim propisima. Analiza stanja razvoja i rastakanja kućnih zadruga u Hrvatskoj događa se od 1881. godine do polovice 20. stoljeća čije primjere možemo pratiti u požeškom kraju. [4]

4. Vrednovanje arhivskog gradiva

Budući je Požeška kotlina zemljopisno zaokružena i planinama zatvorena cjelina i da se nalazi izvan savskih i dravskih prometnih koridora, u njoj se zadružni život, poglavito u rubnim, planinskim dijelovima duže zadržavao nego u središnjoj Hrvatskoj. Za postojanja Austro-Ugarske i Hrvatske sa Slavonijom u njoj, taj je kraj pripadao Požeškoj županiji, kotaru Požega te općinama Pleternici, Kaptolu, Velikoj, Kutjevu i drugima. Do 1848. godine dakle za postojanja feudalnih odnosa tu su bile velike „gospoštije“ poput one u Pleternici, Blacku, Kutjevu, Brestovcu i dobro grada Požege. [4,5] Prema podacima iz 1880. godine Požeška županija imala je u kućnim zadrugama do 50% „pučanstva“ i nalazila se iza onih dijelova slavonske Posavine od Novske do Broda i Županje gdje ih je bilo najviše. Ubrzano nestajanje zadruga u požeškom kraju počelo je potkraj 19. st. i trajalo je sve do kraja rata 1918. godine. [4] Navodimo, kao primjer, prema evidentiranom arhivskom gradivu dvije skupine kućnih zadruga: one oko Pleternice koje su se, uglavnom raspale do Prvog svjetskog rata, te one u podgorskim selima na sjeveru Požeške kotline oko Kutjeva, Kaptola, Velike do Stražemana, koje su se smjestile podno južne strane planina Krndije i Papuka. [4] Na tom su području neke kućne zadruga dočekale i Drugi svjetski rat, bilo kao redovite ili tajno podijeljene. U arhivskom gradivu arhivskog fonda Kraljevska kotarska oblast u Požegi vidljivo je kakve su sve poteškoće imali zadrugari pri diobi, te općinske, kotarske i druge oblasti u svezi s tim na primjeru zadruga Perak iz Požeških Sesveta kbr. 12. [4] Službena dioba te zadruga počela je 1899. godine i trajala je četiri godine, iako je zadruga već bila potajno podijeljena.

Prema arhivskim dokumentima problem je bio u tome kako će zadruga vratiti dug koji je imala prema Zemaljskoj naukovnoj zakladi u Kutjevu, te Hrvatsko-slavonskoj odkupnoj zadruzi, ako se zadruga podijeli na četiri dijela. Nije bilo jasno kako će kućni br.12 dobiti diobenicu, te kako će upisati dvije loze kao zadruga ili kao samovlasnici. Prema arhivskim dokumentima vidljivo je da su 1900. godine svi dobili svoj kućni broj, ali nisu bili provedeni gruntovno. U rujnu 1900. godine Zemaljska vlada odlučila je da se četvrta loza u zadruzi vodi kao glavna, da se na nju odnosi većina duga, a ostale su bili sporedni dužnici. U jesen 1902. godine svi su potpisali konačno rješenje i spis u gruntovnici u Požegi, osim Petra Peraka koji je i zahtijevao diobu zadruge iz objesti, jer je dijelio sa ženom iz zadruge Brblić osebac i postao „bogat čovjek“, a koji je htio svoj dio u zadruzi Perak prodati. Prema podacima iz arhivskog gradiva dotični Petar Perak uskratno je potpis za upis u gruntovnici, jer je smatrao da se silom ne može održati zadruga. U pleterničkom kraju kućne zadruge nestaju do Prvog svjetskog rata. U arhivskom gradivu tu imamo nekoliko primjera pleterničkih starosjedilačkih zadruga kao što su to bili Stanići, Pavlovići, Raljušići i Tomići. Godine 1908. u gruntovnicu u Požegi upisana je dotad tajno podijeljena zadruga Pavlović iz Pleternice, kbr. 27. Dijelila se na tri loze Ivana, Stjepana i Nikolu kao nositelje, a sve su tri ponovno upisane kao zadruge i tako su se vodile sve do 1941. godine. Iste je godine gruntovno provedena i zadruga Raljušića iz Pleternice, kbr. 137, koja se dijelila na dvije loze. Druga loza kojoj je bio predstavnik Stanko upisana je kao samovlasnik, a kako je bio u Americi, zastupao ga je kao skrbnik Nikola Radonić. Ta je zadruga dotada bila tajno podijeljena, a tada je raspisana. Tako je bila raspisana i zadruga Tomić iz Pleternice, kbr. 39, dotad potajno podijeljena. Prva je loza Ivanova bila upisana kao zadruga i imala je 11 članova, a druga Mijina kao samovlasnička. U arhivskom gradivu Državnog arhiva u Požegi imamo podataka o zadrugama doseljenih Nijemaca, Mađara i drugih. Spominjemo primjer zadruga Schultz i Gemel iz Mihaljevaca. Postoje podaci o zadruzi Vuksanović iz sela Sapna tada u općini Begtež, danas u općini Čaglin.

5. Zaključak

Na ovim primjerima kućnih zadruga u Požeštini spomenuli smo samo karakteristične slučajeve dioba i nestanka kućnih zadruga, zapravo znakovite modele. Na temelju arhivskog gradiva o broju i veličini zadruga, možemo istaknuti da su u tom kraju nestale mnoge velike zadruge i da su ostale one koje su bile uglavnom jednoobiteljske, iako su se vodile kao zadruge, a i takvih nije bilo više od pet posto. Vrijedni su i podaci o zadružnim diobama upisani u upravnim i sudskim spisima, posebice od 1881. do 1901. godine. Analiza stanja razvoja i rastakanja kućnih zadruga u Hrvatskoj od 1881. godine do polovice 20. stoljeća primjer je stanja u požeškom kraju.

Spora, neuredna i korumpirana provedba dioba kućnih zadruga, bila je, uz agrarnu krizu i druge faktore, važan razlog za propadanje hrvatskog sela. Tijekovi rastakanja kućnih zadruga u Hrvatskoj u razdoblju između dva svjetska rata bili su uvjetovani stasanjem građanske klase, uz procese industrijalizacije i urbanizacije. Tzv. zadružno pitanje bilo je često na dnevnom redu organa vlasti, a pogotovo pitanje njihovih

dioba. Konačno, nakon Drugog svjetskog rata poništavanje građanskih zakona omogućilo je definitivni rastroj kućnih zadruga. U podružtvljenju agrarne proizvodnje i u tzv. socijalističkoj preobrazbi sela, kućnim zadrugama više nije bilo mjesta.

6. Literatura

- [1] HR-DASB-PŽ-356 *Osobni arhivski fond Dragutina Pavličevića 1932.-2013*
- [2] Pavličević, D. (2010). *Hrvatske kućne/obiteljske zadruge I. (do 1881.)* Golden marketing-Tehnička knjiga, ISBN 978-953-212-401-9, Zagreb
- [3] Pavličević, D. (2010). *Hrvatske kućne/obiteljske zadruge II. (nakon 1881.)* Golden marketing-Tehnička knjiga, ISBN 978-953-212-402-6, Zagreb
- [4] HR-DASB-PŽ-4, *Kraljevska kotarska oblast u Požegi 1867./1818., kutija 55-131*
- [5] Karaman, I.(1997). *Požega u srcu Slavonije (studije iz gospodarske i društvene povijesti XVIII-XX. stoljeća)*, "Naklada Slap" (Biblioteka Posegana; 4), ISBN 953-191-045-6, Jastrebarsko
- [6] Buturac, J. (2004). *Stanovništvo Požege i okolice (1700-1950)*, „Naklada Slap“ (Biblioteka Posegana; 9), ISBN 953-191-242-4, Jastrebarsko
- [7] Pavličević, D. (2009). *Pleternica 1270.-2010.*(Pavličević, D.(ur.), Grad Pleternica, ISBN 978-953-55-984-0-4, Pleternica
- [8] Pavličević, D. (1977). *Pregled povijesti Požeške kotline, Požega 1227.-1977.*, (Mažuran, Ive (ur.), Slav.Požega)